

Н. П. Губенко

ОСОБОВИЙ ФОНД С.О.СІРОПОЛКА ЦДАВО УКРАЇНИ

У Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України зберігається фонд видатного вченого, громадського й політичного діяча Степана Онисимовича Сірополка (1872-1959).

1998 р. було завершено роботу по впорядкуванню документів цього фонду, який надходив до архіву частинами. Перші 10 справ архів одержав у 1945 р.; фонду було присвоєно № 4433. Документи, що увійшли до його складу, охоплюють період з 1921 по 1938 рр. Це переважно статті з питань культурно-освітньої роботи серед українських емігрантів, зокрема про діяльність у цьому напрямі, що проводилася в таборах українських полонених (оп. 1, спр. 1-5); протоколи засідань комітету по влаштуванню шевченківських свят у Тарнові в 1923 р. (оп. 1, спр. 7); резолюції культурно-освітньої комісії ЦК у Польщі (оп. 1, спр. 10). Тут же відклалися наказ Голови Директорії С. Петлюри "Про склад Уряду" та про призначення С. Сірополка Керуючим Міністерством внутрішніх справ, шляхів, пошти і телеграфу (оп. 1, спр. 6); листування з Українським центральним комітетом у Польщі про розподіл марок між студентами Української господарської академії в Подєбрадах, відкритий лист С. Сірополка до Українського Громадського комітету в ЧСР про відмову від стипендії Комітету (оп. 1, спр. 8,9) та ін. Вказані справи - лише невелика частина документів, пов'язаних із життєвим і творчим шляхом вченого.

Друга частина документів надійшла до ЦДАВО України як дарунок від доньки вченого - Олександри Сірополко у 1996 р., і, нарешті, третя, остання, - у 1997 р. У фонді, крім документів С. Сірополка, відклалися документи членів родини - синів і доньки. Матеріали родини Сірополків охоплюють період з 1892 по 1996 рр. і внесені до опису № 2 цього ж фонду. Серед документів - монографії, статті, доповіді, конспекти робіт різних авторів, довідки, листування, фотографії та ін.

Народився С. Сірополко 15 серпня 1872 р. у м. Прилуках, що на Полтавщині. Після закінчення у 1893 р. Прилуцької гімназії навчався на правничому факультеті Московського університету. З 1897 р. працював адвокатом, потім - у Московському товаристві грамотності, деякий час служив у статистичному бюро Московського губернського земства (оп. 2, спр. 146, 150). У 1901 р. С. Сірополко переїхав до Тули, де завідував відділом народної освіти Тульської губернії.

З 1908 р. С. Сірополко знову мешкав у Москві, працював у редакціях журналів "Народный учитель", "Педагогический листок", "Украинская жизнь". У цей період він брав активну участь у діяльності різних українських товариств, писав статті, зокрема про діяльність народних бібліотек на Полтавщині, був активним учасником підготовки й проведення I Всеросійського бібліотечного з'їзду (1911 р.). У справі просвітництва С. Сірополко великі надії покладав саме на народні бібліотеки, брав участь у складанні друкованих каталогів. Документи фонду свідчать про велику увагу вченого до створення народних бібліотек, закладів позашкільної освіти (оп. 2, спр. 4, 19, 22, 24, 36, 64-67). С. Сірополко пропонував читати бібліотекознавство на вчительських семінарах та педагогічних курсах, наголошуючи при цьому на необхідності існування в бібліотеках дитячих відділів, на їх загальнодоступності та безоплатності користування ними.

З 1912 р. С. Сірополко викладав бібліотекознавчі дисципліни в народному університеті ім. Шанявського в Москві.

У листопаді 1917 р. учений переїхав до Києва, де став дорадником у справах освіти при Генеральному секретаріаті Центральної Ради, деякий час був товаришем міністра народної освіти УНР, брав активну участь у діяльності наради з організації народної освіти в Україні, у роботі з'їзду Всеукраїнської учительської спілки, з'їздів товариства "Просвіта" та Всеукраїнського з'їзду бібліотекарів (оп. 2, спр. 38).

Коли Директорія УНР під наступом більшовиків була змушена переїхати до Кам'янця-Подільського (липень 1919 р.), С. Сірополко став радником Міністерства народної освіти і водночас директором бібліотеки Кам'янець-Подільського державного українського університету та його викладачем (оп. 2, спр. 150, 151). Тут він продовжував вивчати проблеми позашкільної освіти, народних бібліотек, писав статті й рецензії.

Після поразки української революції С. Сірополко емігрував до Польщі. У м. Тарнові він виконував обов'язки товариша міністра народної освіти, брав участь у створенні української гімназії, а пізніше - Українського народного мандрівного університету (оп. 2, спр. 150, 151), писав статті з проблем шкільної і позашкільної освіти, бібліотекознавства (оп. 2, спр. 64-67; 71-82).

У березні 1925 р. С. Сірополко переїхав до Чехословаччини. У Празі він обіймав посаду професора кафедри позашкільної освіти Російського педагогічного інституту ім. Я. А. Каменського (оп. 2, спр. 249). У Подєбрадах викладав в Українській господарській академії та в Українському педагогічному інституті ім. М. Драгоманова. Документи свідчать про надзвичайно плідну наукову діяльність С. Сірополка. Він продовжував дослідження з питань бібліотечної справи (оп. 2, спр. 4) та книжкового руху (оп. 2, спр. 50). У Празі очолив Українське педагогічне товариство, Союз українських журналістів і письменників на чужині, став членом організаційного комітету по вшануванню пам'яті С. Петлюри, організатором і головою Українського товариства прихильників книги у Празі та редактором його органу - журналу "Книголюб", почесним членом товариства "Просвіта" у Львові (оп. 2, спр. 39, 150, 151).

На сторінках чехословацьких бібліологічних та педагогічних видань друкувалися численні статті С. Сірополка з різних наукових проблем, а також присвячені видатним політичним і державним діячам, діячам науки і культури: М. Грушевському, М. Корфу, О. Потебні, С. Петлюрі, М. Петрову, М. Драгоманову, В. Ключевському, В. Дорошенку, В. Самійленку та ін. (оп. 2, спр. 5, 6, 25, 28, 39, 43, 45-48, 50, 51, 53, 247, 251).

С. Сірополко брав участь у роботі багатьох наукових товариств та організацій: українського військово-наукового товариства (оп. 2, спр. 245); українських емігрантських організацій у Празі (оп. 2, спр. 246); Українського педагогічного товариства (оп. 2, спр. 250); Всеросійського товариства філателістів (оп. 2, спр. 253); Допомогового фонду українських і білоруських студентів у Празі (оп. 2, спр. 254).

Варта уваги праця вченого під назвою "Історія освіти на Україні", яка обіймає період від дохристиянських часів до двадцятих років нашого сторіччя. Її високий рівень підтверджують, зокрема, науково-довідковий апарат книги, широке використання автором багатьох наукових розвідок, періодики та ін. (оп. 2, спр. 8-14; 15-17; 29-42). До останніх днів життя С. Сірополко працював над рукописом другого видання цієї фундаментальної праці. У передмові до неї він писав: "Не маючи надії діждатися ще за свого життя виходу

у світ нового видання наймилішої мені своєї праці, залишаю власноручний рукопис її для посмертного видання, якщо спадкоємцям пощастить його зреалізувати" (оп. 2, спр. 152).

Ряд справ фонду дає уявлення й про другу фундаментальну працю вченого - "Історія письма і друку" (оп. 2, спр. 18-23).

У розділі "Листування" представлено як листи С. О. Сірополка, так і дописи його друзів, знайомих, колег, звернення різних організацій (оп. 2, спр. 175-181). Дослідники знайдуть у документах цього розділу прізвища багатьох відомих діячів науки, мистецтва, політики.

Заслужують на увагу документи сина вченого - Степана Степановича Сірополка. Серед них - статті з історичних питань (оп. 2, спр. 83, 84, 87, 88, 90, 92, 95, 97-100, 103-105, 108-110), нариси про окремих видатних діячів (оп. 2, спр. 85, 86, 89, 91, 94, 96, 101, 102, 106).

На еміграції українці організували Гурт приятелів українського пласту, який сприяв об'єднанню дітей українських родин, вихованню в них національної свідомості. Велика група документів засвідчує активну участь С. С. Сірополка в русі пластунів та скаутів. У фонді відклалося чимало статей з історії пласту (оп. 2, спр. 111-121, 124, 125), тексти виступів С. С. Сірополка на засіданнях пластових товариств (оп. 2, спр. 123), його табірний щоденник (оп. 2, спр. 122), а також документи службової діяльності в Союзі українських пластунів (оп. 2, спр. 126-137). Доповнюють історію українського пласту і документи цієї тематики інших авторів, зібрані С. С. Сірополком, зокрема про з'їзди юнаків-скаутів (оп. 2, спр. 138-139), а також перелік літератури з історії української пластової організації (оп. 2, спр. 140), статті, видрукувані в газетах та журналах (оп. 2, спр. 141-143).

Чимало документів висвітлює історію життя та наукової діяльності родини Сірополків. У фонді представлено метричні свідоцтва, дипломи про освіту, довідки про народження, автобіографії, посвідчення тощо (оп. 2, спр. 146-147). Завдяки листуванню простежується спілкування членів родини Сірополків між собою та з іншими особами. Воно є різноманітним як за кореспондентами, так і за тематикою - питання наукової, педагогічної, культурно-освітньої, друкарської діяльності та ін. (оп. 2, спр. 175-216).

Група документів фонду, зібрана свого часу родиною Сірополків, містить цікаві відомості про окремих військових, політичних та літературних діячів. Це передусім спогади громадського і політичного діяча, публіциста М. Галагана "На еміграції в Відні" та "Спомини з Карпатської України" (оп. 2, спр. 217-219), документи про життєдіяльність П. Крицького, І. Геніуша, Гр. Клименка, Василя Куриленка, Н. Мазепи-Сингалевич, В. Дорошенка та ін. (оп. 2, спр. 220-224; 230-232, 235-238, 251). Тут же - документи про життя й творчість поета О. Олеся, його дружини та сина (оп. 2, спр. 225-229). Дослідників зацікавлять і документи про українського музикознавця, правника Ф. Стешка, його наукову діяльність, а також зібрані ним статті й газетні вирізки до словника українських музичних діячів за 1903-1945 рр. (оп. 2, спр. 233, 234).

Прослідкувати політичне життя на еміграції та участь у ньому родини Сірополків допоможуть матеріали розділу "Різні документи". Тут представлено документи українського військово-наукового товариства (оп. 2, спр. 245), Української трудової республіки та Української радикально-демократичної партії (оп. 2, спр. 252), Допомогового фонду українських і білоруських студентів у Празі (оп. 2, спр. 254), українських емігрантських організацій у Чехословаччині (оп. 2, спр. 246, 259, 263) та ін.

Серед матеріалів фонду - значна кількість фотодокументів, на яких члени родини Сірополків, інші особи (оп. 2, спр. 266-271) (на жаль, більшість із них - без підписів); справи з бібліографічними картками за різною тематикою (оп. 2, спр. 273-276).

Усі згадані документи переконливо свідчать про значний внесок Степана Онисимовича Сірополка та його родини у розвиток культури, народної освіти, зокрема розбудову українських книгарень та музеїв. Вони є значним інформаційним потенціалом, який заслуговує на використання істориками при дослідженні життєвого й творчого шляху тих видатних діячів України, що довгі роки жили на еміграції, але ніколи не забували Батьківщини, мріяли про незалежну, вільну, суверенну Україну.